

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ,
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
E T I C K É F Ó R U M
Č E S K É R E P U B L I K Y

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ

APLIKACE PRVKŮ ETICKÉ VÝCHOVY
V PROSTŘEDÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY

(závěrečná práce kurzu etické výchovy)

Raškovice 2019

Vypracovala: Bc. Barbora Pánková

Prohlašuji, že jsem tuto závěrečnou práci zpracovala sama, a že jsem pro její vypracování použila pouze zdroje uvedené v poznámkách a seznamu literatury.

Raškovice 9. 7. 2019

„Pokora srdce nežádá, aby ses pokořoval, ale aby ses otevřel. Právě ona je klíčem ke změně. Teprve potom můžeš dávat a přijímat.“

Antoine de Saint-Exupéry francouzský letec a spisovatel 1900 - 1944

1. ÚVOD

Pracuji jako učitelka v mateřské škole již šestnáctým rokem. Prošla jsem si postupně od práce na jednotřídní mateřské škole, práci v soukromé mateřské škole, kde jsem současně působila jako zástupkyně ředitelky školy, a momentálně pracuji jako vedoucí učitelka v třítřídní vesnické mateřské škole.

Dalo by se říct, že jsem za tu řádku let měla možnost nasbírat spoustu profesních zkušeností. Nečekala jsem, že by mě ještě mohlo něco natolik ovlivnit v mé práci jako právě studium etické výchovy.

S konceptem etické výchovy jsem se setkala zhruba před třemi lety. Od té doby jsem s chutí prostudovala spoustu odborné sebevzdělávací literatury a troufnu si říct, že v mém životě došlo k celé řadě nejen profesních změn. Zásadní změnu v pohledu na svou každodenní práci vnímám především v postoji ke svým podřízeným zaměstnancům a samozřejmě také k dětem. Při své práci vedoucí učitelky jsem často hleděla spíše na věcnou správnost a kvalitu odvedené práce, než na samotné vztahy a pohodovou atmosféru na pracovišti. Uvědomuji si, že jsem v minulosti velice často práci svých podřízených, ale také dětí, vnímala jako samozřejmou či automatickou. Dnes je pro mě kvalita vztahů, přirozená komunikace vzájemná důvěra, a pohoda na pracovišti naprosto stěžejní. Snažím se tento svůj postoj přenášet i na naše zaměstnance, děti i rodiče a také o to, abychom společně budovali příjemné a důvěryhodné místo naší mateřské školy. Možná je to do určité míry dáno také jistým profesním sebevědomím, které člověk získává časem, ale ze svého pohledu připisuji tuto změnu právě také etické výchově resp. jejímu studiu.

Od loňského roku se věnuji rovněž lektorování pedagogů na základních školách v oblasti etické výchovy. Vnímám, že mě tato práce naplňuje, obohacuje a dále rozvíjí.

Ve své práci se pokusím objasnit základní pojmy související s etickou výchovou a také s prostředím mateřské školy. Teoretický program etické výchovy jsem si troufla přizpůsobit vývojovým schopnostem a možnostem dětí předškolního věku. V praktické části se zaměřím na možnosti jednoduchého a cíleného začleňování etické výchovy do

vzdělávacího programu mateřské školy. Nabídnou několik konkrétních činností a jejich modifikací, které lze při práci s předškolními dětmi využít.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Důležité pojmy z oblasti etické výchovy

Podstatné pojmy, vysvětlují dále dle „Etického slovníku“ (Kon a kol., 1978).

Slovo **Etika** se etymologicky odvozuje z řeckého ethos (zvyk, obyčej, charakter). Etika je filosofickou disciplínou zabývající se o morální jednání, morálku, normy a hodnoty. Lidé si tyto hodnoty osvojují výchovou a vlastní vůlí.

V původním latinském významu slova znamená **etická norma** „měřítko, pravítka“. Norma je tedy požadavkem na chování člověka. Normy mohou být psané i nepsané, různě závazné a uplatňují se v různém rozsahu.

Etická výchova jak ji dnes vnímáme, se staví na systematickém osvojování si rozmanitých sociálních dovedností pomocí metody prožitku. Vnímáme ji jako pedagogický nástroj k rozvoji osobnosti a charakteru člověka.

Cílem etické výchovy je pozitivní ovlivňování chování a postojů člověka.

Hodnotu utváří to, co je dobré, či žádoucí a má být chráněno. Obecně závisí úspěch lidského života na tom, jak dokáže svůj život formovat z hlediska momentálně platných hodnot. Hodnoty rozdělujeme na: osobní, morální, kulturní a společenské. Přičemž morálními hodnotami vnímáme společenské vztahy, tedy lidské konání s ohledem na druhé.

Pohled na **lidskou důstojnost** se v historii značně liší. Podle (Adamová a kol. 1995) jsme všichni povinni respektovat každého člověka a přistupovat k němu s úctou. Lidský život by neměl ztrácet svoji hodnotu ani ve svých úskalích.

Mravnost můžeme vysvětlit jako zvyklost, obyčej zvyklost. Svým mravním chováním člověk cíleně směřuje k dobru. Mravní člověk dokáže rozlišit mezi dobrem a zlem.

Morálkou rozumíme soubor principů vyhodnocovaných na základě posuzování dobra a zla. Obecné principy, které zpravidla dodržuje většinová, společnost jsou nazývány občanskou morálkou.

Výchova je podle (Průcha, 2013) specificky lidská činnost, obvykle prováděna starší generací. Jedná se o činnosti záměrnou, systematickou a cílevědomou, jejímž úkolem je pozitivní formování jedince.

Prosociálnost je pozitivní sociální chování, přičemž člověk pomáhá nejen sobě, ale také jiným lidem, bez očekávání jakékoliv odměny. Altruizmem pak nazýváme nejvyšší stupeň prosociálního jednání.

Základní vizí etické výchovy je spolupracující a prosociální společenství.

2.1.1. Projekt etické výchovy

Projekt má 4 složky:

- Výchovný program
- Výchovný styl
- Osobité metody
- Rozvoj prosociálnosti

2.1.2. Program etické výchovy

Základní program etické výchovy se uskutečňuje pomocí postupného osvojování jednotlivých sociálních dovedností, kterými jsou:

- Komunikace
- Důstojnost lidské osoby, úcta k sobě
- Pozitivní hodnocení druhých
- Tvořivost a iniciativa
- Vzájemné vyjádření citů
- Empatie
- Asertivita
- Reálné a zobrazené vzory
- Pomoc, přátelství, spolupráce
- Komplexní prosociálnost

2.1.2.1. Komunikace

Děti se v základu seznamují s verbální i neverbální komunikací, učí se ji využívat pro tvorbu sociálních vztahů. U dětí můžeme rozvíjet aktivní naslouchání při dialogu.

2.1.2.2. Důstojnost lidské osoby, úcta k sobě

V této části programu se děti učí zdravému sebeocenení. Důležité je, aby sebehodnocení bylo přiměřené, nesmí se jednat o sebedopceňování ani sebpřeceňování.

2.1.2.3. Pozitivní hodnocení druhých

Cílem této dovednosti je především rozvoj pozitivního hodnocení druhých lidí, pozitivní hodnocení událostí a situací. Pozitivní hodnocení je velmi dobrým předpokladem pozitivní změny jedince.

2.1.2.4. Tvořivost a iniciativa

Cílem rozvoje tvořivosti je především snaha o rozvoj flexibilních reakcí na nejrůznější životní situace a problémy vznikající během života jedince. Etická výchova se snaží učit člověka uplatňovat tvořivost v myšlení a mezilidských vztazích.

2.1.2.5. Vzájemné vyjádření citů

Rozvoj tohoto stupně je důležitý pro zvládnutí schopnosti vyjadřovat své city. Důležitostí zvládnutí svých citů je předpokladem pro rozvoj empatie a přátelství. Děti se učí své city identifikovat, vyjadřovat, usměrňovat a ovládat je.

2.1.2.6. Empatie

Na tomto stupni se děti snaží učit vžít se do pocitů, postojů a prožitků druhých a na základě toho vnímat jejich situaci a chování.

2.1.2.7. Asertivita

Hlavním cílem této kapitoly je porovnání pasivního, asertivního a agresivního chování v nejrůznějších situacích. Seznámení dětí s jednotlivými typy reakcí na životní situace, vysvětlení jak a proč správně reagovat, jak odmítnout nežádoucí komunikaci či jednání.

2.1.2.8. Reálné a zobrazené vzory

V dnešní době děti prožívají hodnotové zmatení díky nevhodným vzorům (médiá, moderní pohádky a podobně). Je důležité učit děti kritickému pohledu na situaci, nechávat je zamýšlet se, zda je chování či jednání žádoucí či ne a proč. Je rovněž nutné nabídnout žákům reálné a zobrazené pozitivní vzory a ukázat jim, že i oni sami mohou na druhé působit jako pozitivní, či negativní vzory.

2.1.2.9. Pomoc, přátelství, spolupráce

Pro tyto sociální dovednosti jsou malé děti často velmi nadšené a to je dobrý předpoklad úspěchu. Můžeme u nich rozvíjet schopnost spolupráce a ochotu. Dále můžeme u dětí podporovat a rozvíjet prosociální dovednosti ve smyslu pomoci, dělení se, dávání a rozvíjení přátelství. Nejnáročnějším bodem je snaha o rozvoj tohoto cíle ve ztížených podmínkách.

2.1.2.10. Komplexní prosociálnost

Rozvoj komplexní prosociálnosti u malých dětí může spočívat například v aktivní účasti dětí na prosociálních akcích, budování porozumění a pozitivního vztahu k nejrůznějším etnickým skupinám a národnostním menšinám.

2.1.3. Definice prosociálnosti

Toto slovo je odvozeno z latinského slova socius – druh, společník. Prosociálnost souvisí se zlatým pravidlem mravnosti: „*Co (ne)chceš, aby dělali tobě, (ne)dělej druhým.*“ Prosociálním nazýváme takové chování, které je zaměřené na pomoc nebo prospěch jiné osobě, skupině nebo dosažení společenských cílů, bez nároku na vnější odměnu. To znamená, že motivem je nějaká vnitřní potřeba.

2.1.4. Aplikační témata etické výchovy

V etické výchově jsou zpracována aplikační témata, která jsou zaměřena na uplatnění získaných etických postojů a dovedností. Jsou metodicky a didakticky zpracována takto:

- Rodina, ve které žijeme
- Etika a hodnotový systém
- Lidské hodnoty
- Ochrana přírody a životního prostředí
- Ekonomické hodnoty
- Výchova k sexuálnímu zdraví a k rodinnému životu

2.1.5. Výchovný styl etické výchovy

V etické výchově jde především o vytvoření přátelského ale zároveň důsledného vztahu mezi pedagogem a dítětem. To je podle metodiky projektu možno vytvořit na základě těchto zásad:

- **Vytvářet ze třídy výchovné společenství**

Děti jsou vedeny k činnostem, které mají za úkol zlepšovat vzájemné vztahy ve třídě, to následně vede k příznivému klimatu, děti si navzájem pomáhají a jsou k sobě spravedlivé.

- **Používat minimálně tresty a odměny**

Odměny a tresty je potřeba používat opatrně a s rozmyslem.

- **Vytvářet radostnou a pohodovou atmosféru**

Učitel etické výchovy by se měl snažit při hodinách vytvářet atmosféru radosti, přátelství a pohodové atmosféry. Pak teprve může docházet k dostatečnému osvojování jednotlivých sociálních dovedností.

- **Stanovovat jasná a spravedlivá pravidla hry**

Aby se dítě umělo dobře orientovat mezi lidmi, je pro něj nezbytné, naučit se přijímat zodpovědnost a zachovávat určitá vnější pravidla hry. Zvnitřnění společenských zásad se vytváří a osvojuje v životě dítěte prostřednictvím sociálního učení.

- **Přijmout druhého takového, jaký je – umět vyjádřit sympatie**

Úkolem učitele je přijímat dítě jaké je, přestože se může vymykat jeho představám.

- **Vybízet k prosociálnosti**

Vybízení k prosociálnímu chování je podle výzkumů velmi účinné, nesmí se však přehánět, aby ve výsledku nevedlo k odporu.

- **Do výchovného procesu zapojit rodiče**

Je důležité navazovat a vytvářet dobré vztahy s rodiči založené na vzájemném partnerství, podpoře a důvěře. V rámci etické výchovy mohou děti dostávat nejrůznější úkoly, do kterých je zapojena i rodina dítěte.

- **Induktivní disciplína**

Úkolem induktivní disciplíny je podpora empatie a prosociálnosti a přispívání k osvojení interiozované sebekontroly. Měli bychom učit děti řešení konfliktů v klidu, neagresivními způsoby.

- **Atribuce prosociálnosti**

Je důležité si uvědomovat, že děti se stávají takovými, jak na ně pohlížíme. Lidé mají tendenci přijmout názor o sobě, zvláště vysloví-li jej vážená osoba. Podle zahraničních odborníků může být tato výchovná zásada dokonce jedním z nejsilnějších výchovných prostředků.

2.1.6. Metody etické výchovy

V etické výchově nejsou žádné zvláštní nebo speciální metody. Nejvíce se využívá zážitková a prožitková metoda. Děti se učí především z vlastního prožívání zážitků, které následně přirozeně ovlivňují jejich chování a postoje. Učitel při této metodě sám sebe upozaduje. Jeho hlavním úkolem je vytvářet zajímavé situace a nechat děti přemýšlet, diskutovat, vyhodnocovat, experimentovat a získat nové zkušenosti. Učitel tedy hraje úlohu jakéhosi moderátora a děti se vlastně „vychovávají“ samy. Nejčastěji používané metody jsou: zážitková metoda, anketová metoda a učení posilováním žádoucího chování.

2.1.7. Výchovně-vzdělávací proces etické výchovy

Důležité je si uvědomit, že cílem metod a prostředků využívaných v programu etické výchovy není jen informovat žáka, ale umožnit mu, aby si vytvářel na daná téma své vlastní názory a osvojoval si přiměřené postoje a vzorce chování. K tomuto cíli je vhodné vést hodiny etické výchovy optimálním uspořádáním, a to do těchto čtyř fází:

Senzibilizace – cílem je pochopit význam, smysl tématu, určitou skutečnost, o které se hovoří. Zahrnuje kognitivní i emocionální senzibilizace pochopení a emocionální ztotožnění se s představovanou hodnotou, tématem. Mezi typické formy práce na tomto stupni patří: pozorování, psychohry, nebo například prezentace pozitivních vzorů chování. U malých dětí se osvědčily hry a pohádky.

Hodnotová reflexe – je snaha o pochopení teoretických nebo empirických základů a motivů a vede ke zevšeobecnění nebo zdůvodnění. Hodnotovou reflexi nelze oddělit od senzibilizace, přičemž senzibilizace je bez hodnotové reflexe bezcenná. Typickými formami práce je hodnocení, dialog, chvíle ticha.

Nácvik ve třídě – zahrnuje například experimentování s určitým druhem chování, vyzkoušení a nácvik způsobilostí, hraní rolí, scénky, dramatizace, slohové práce, nebo například interview se skutečnými nebo fiktivními osobami. Pedagog dává žákovi zpětnou vazbu, která je důležitým prvkem tohoto kroku. Posiluje tak správné provádění aktivit např. vyzdvižením sebemenšího pokroku. Provede-li žák danou aktivitu nesprávně, upozorňuje na to učitel nepřímo, například zopakováním instrukce.

Reálná zkušenost (zevšeobecnění a transfer) – Charakterizujeme jako zaměření pozornosti žáka na aplikaci osvojené látky v reálném životě. Tomuto účelu slouží například vedení deníku o zkušenostech s aplikací osvojených způsobilostí, záznamy pozorování chování lidí, výstřižky z časopisů a novin týkající se daného tématu, rozhovory v rodině na dané téma atd.

2.2. Pojmy související s vývojem předškolního dítěte a prostředím mateřské školy

Předškolní vzdělávání je institucionálně zajišťováno mateřskými školami (včetně mateřských škol zřízených podle § 16 odst. 9), lesními mateřskými školami. Mateřská škola je legislativně zakotvena v rámci vzdělávací soustavy jako *druh školy*. V procesu vzdělávání i v jeho organizaci se proto řídí obdobnými pravidly jako školy ostatní.

Koncepce předškolního vzdělávání je založena na týchž zásadách jako ostatní obory a úrovně vzdělávání a řídí se s nimi společnými cíli: *orientuje se k tomu, aby si dítě od útlého věku osvojovalo základy klíčových kompetencí a získávalo tak předpoklady pro své celoživotní vzdělávání*, umožňující mu se snáze a spolehlivěji uplatnit ve společnosti znalostí. (RVP PV, 2018)

Způsob, formy, metody a obsah předškolního vzdělávání stanovuje Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání (dále RVP PV), ze kterého pak vycházejí Školní vzdělávací programy, které jsou vytvářené jednotlivými mateřskými školami.

Vzdělávací obsah v RVP PV je členěn do několika vzdělávacích oblastí, je zachováno integrované pojetí respektující přirozenou celistvost osobnosti dítěte i jeho postupné začleňování se do životního a sociálního prostředí. Jednotlivé oblasti, resp. jejich obsahy, se vzájemně prolínají, prostupují, ovlivňují a podmiňují a ukazují tak na

neustálou přítomnost všech oblastí. Vzdělávací obsah je v RVP PV uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí: biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Pedagogický problém je uchopen v těchto oblastech:

- Dítě a jeho tělo (oblast biologická)
- Dítě a jeho psychika (oblast psychologická)
- Dítě a ten druhý (oblast interpersonální)
- Dítě a společnost (oblast sociokulturní)
- Dítě a svět (oblast environmentální – společenské a přírodní prostředí)

2.2.1. Očekávané kompetence dítěte podle RVP PV

2.2.1.1. Kompetence k učení

- soustředěně pozoruje, zkoumá, objevuje, všímá si souvislostí, experimentuje a užívá při tom jednoduchých pojmů, znaků a symbolů
- získanou zkušenost uplatňuje v praktických situacích a v dalším učení
- má elementární poznatky o světě lidí, kultury, přírody i techniky, který dítě obklopuje, o jeho rozmanitostech a proměnách; orientuje se v řádu a dění v prostředí, ve kterém žije
- klade otázky a hledá na ně odpovědi, aktivně si všímá, co se kolem něho děje; chce porozumět věcem, jevům a dějům, které kolem sebe vidí; poznává, že se může mnohému naučit, raduje se z toho, co samo dokázalo a zvládlo
- učí se nejen spontánně, ale i vědomě, vyvine úsilí, soustředí se na činnost a záměrně si zapamatuje; při zadané práci dokončí, co započalo; dovede postupovat podle instrukcí a pokynů, je schopno dobrat se k výsledkům
- pokud se mu dostává uznání a ocenění, učí se s chutí

2.2.1.2. Kompetence k řešení problémů

- problémy řeší na základě bezprostřední zkušenosti; postupuje cestou pokusu a omylu, zkouší, experimentuje; spontánně vymýšlí nová řešení problémů a situací; hledá různé možnosti a varianty (má vlastní, originální nápady); využívá přitom dosavadních zkušeností, fantazii a představivost

- při řešení myšlenkových i praktických problémů užívá logických, matematických i empirických postupů; pochopí jednoduché algoritmy řešení různých úloh a situací a využívá je v dalších situacích
- nebojí se chybovat, pokud nachází pozitivní ocenění nejen za úspěch, ale také za snahu

2.2.1.3. Komunikativní kompetence

- ovládá řeč, hovoří ve vhodně formulovaných větách, samostatně vyjadřuje své myšlenky, sdělení, otázky i odpovědi, rozumí slyšenému, slovně reaguje a vede smysluplný dialog
- dokáže se vyjadřovat a sdělovat své prožitky, pocity a nálady různými prostředky (řečovými, výtvarnými, hudebními, dramatickými apod.)
- domlouvá se gesty i slovy, rozlišuje některé symboly, rozumí jejich významu i funkci
- v běžných situacích komunikuje bez zábran a ostychu s dětmi i s dospělými; chápe, že být komunikativní, vstřícné, iniciativní a aktivní je výhodou
- ovládá dovednosti předcházející čtení a psaní
- průběžně rozšiřuje svou slovní zásobu a aktivně ji používá k dokonalejší komunikaci s okolím
- dovede využít informativní a komunikativní prostředky, se kterými se běžně setkává (knížky, encyklopedie, počítač, audiovizuální technika, telefon atp.)

2.2.1.4. Sociální a personální kompetence

- samostatně rozhoduje o svých činnostech; umí si vytvořit svůj názor a vyjádřit jej
- ve skupině se dokáže prosadit, ale i podřít, při společných činnostech se domlouvá a spolupracuje; v běžných situacích uplatňuje základní společenské návyky a pravidla společenského styku; je schopné respektovat druhé, vyjednávat, přijímat a uzavírat kompromisy
- spolupodílí se na společných rozhodnutích; přijímá vyjasněné a zdůvodněné povinnosti; dodržuje dohodnutá a pochopená pravidla a přizpůsobí se jim

2.2.1.5. Činnostní a občanské kompetence

- svoje činnosti a hry se učí plánovat, organizovat, řídit a vyhodnocovat
- má smysl pro povinnost ve hře, práci i učení; k úkolům a povinnostem přistupuje odpovědně; váží si práce i úsilí druhých
- zajímá se o druhé i o to, co se kolem děje; je otevřený aktuálnímu dění
- chápe, že zájem o to, co se kolem děje, činnost, pracovitost a podnikavost jsou přínosem a že naopak lhostejnost, nešikovnost, pohodlnost a nízká aktivita mají svoje nepříznivé důsledky
- ví, že není jedno, v jakém prostředí žije, uvědomuje si, že se svým chováním na něm podílí a že je může ovlivnit
- dbá na osobní zdraví a bezpečí svoje i druhých, chová se odpovědně s ohledem na zdravé a bezpečné okolní prostředí (přírodní i společenské).

2.3. Úkoly předškolního vzdělávání

Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je podle RVP PV *doplňovat a podporovat rodinnou výchovu* a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených *podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení*. Předškolní vzdělávání má smysluplně *obohacovat denní program dítěte*, a poskytovat dítěti *odbornou péči*. Preprimární vzdělávání dítěte má být stavěno na promyšleném, odborně podepřeném, lidsky i společensky hodnotném základě. Čas prožitý v mateřské škole má být pro dítě příjemnou zkušeností, radostí a dobrým zdrojem spolehlivých základů do vzdělávání a budoucí život.

Předškolní vzdělávání má *usnadňovat dítěti jeho další životní i vzdělávací cestu*. Jeho úkolem je mimo jiné rozvíjet osobnost dítěte jeho osobní spokojenost a pohodu, napomáhat mu v chápání okolního světa a motivovat je k dalšímu poznávání a učení, stejně tak i učit dítě žít ve společnosti ostatních a přibližovat mu normy a hodnoty společností uznávané.

2.3.1. Dítě předškolního věku

Nervový systém dítěte dále zraje a jeho osobnost dále vyspívá, takže nyní ve věku předškolním je právě čas, kdy se z pouhého lidského tvora stává tvorem civilizovaným

a kulturním. Povzneslo se o patro výš ve vývoji lidstva – užívá nástroje a osvojuje si návyky, jež v dané společnosti platí za žádoucí. Období vzdoru pomalu přechází nebo už přešlo docela a nastoupilo období tzv. konformity, což znamená, že dítě vysloveně chce vypadat jako ostatní, dělat to, co dělají druzí, a chápe (a více než kdykoliv později v životě je ochotno dodržovat) to, „co se dělat má“ a „co se dělat nemá“. Psychologové dokonce říkají, že dítě v tomto věku „otiskuje své prostředí“, a usuzují podle toho na kulturní úroveň rodiny a na zvyky, režim, výchovné zásady a zvláštnosti, které tam panují (Matějček, 1996).

2.3.2. Vývoj poznávacích procesů dítěte předškolního věku

Vnímání převládá synkretické (celistvé), při němž dítě nevyčleňuje podstatné části předmětů, nerozezná základní vztahy mezi lidmi. Vnímá především nápadné předměty, které upoutaly jeho pozornost a především ty předměty, které mají vztah k činnosti. Co se týče barevného vidění, dítě začíná rozlišovat doplňkové barvy (ružová, fialová, oranžová). Sluchově je schopno analyzovat zvuky různých zdrojů (zpěv ptáků, zvuk různých druhů aut apod.). Zpřesňuje se čichové a chuťové vnímání (sladké, kyselé, hořké, slané).

Převládá **paměť** mechanická (opírá se o vnější náhodné znaky), avšak rozvíjí se už i paměť slovně logická (postihuje vnitřní vztahy). Známé a často se opakující události dovede dítě reprodukovat na základě logického sledu a logických souvislostí.

Pozornost je na začátku ještě nestálá a přelétavá, s postupujícím věkem se dítě lépe a déle soustředí, vytvářejí se počátky úmyslné pozornosti. Stálost a úmyslnost pozornosti nezávisí pouze na věku, ale též na temperamentových zvláštnostech a na druhu činnosti.

Rozvoj vnímání obohacuje **představivost**. Vybavování představ je plynulejší, o čemž svědčí schopnost dítěte souvisle reprodukovat děj pohádky, popisovat prožité události apod. intenzivně se rozvíjejí fantazijní představy, uplatňují s i ve výtvarném projevu, roste záliba v pohádkách. Představivost se uplatňuje v námětových hrách, ale i mimo ně, v reálných životních situacích.

V **myšlení** dochází k velmi výrazné vývojové změně. Dítě opouští fázi předpojmového myšlení a přechází na úroveň myšlení, které Piaget nazývá názorné, intuitivní. Dítě nyní

již uvažuje v celostních pojmech, které vznikají na základě vystižení podstatných podobností. Neustále se zaměřuje na to, co vidělo a na to, co u toho prožilo.

Rozvíjí se také pojmové myšlení, zde už dítě začíná používat prvky analýzy, syntézy a srovnávání. Pojmy se tvoří zpočátku převážně spojováním náhodných znaků (viz výše podle tvaru, barvy). Na počátku tohoto období dítě dokáže identifikovat jednotlivé druhy věcí (jablko, třešeň, míč, panenka, stůl, židle), nechápe však podstatné souvislosti mezi nimi, které je spojují do všeobecnější skupiny. Prudký rozvoj pojmové činnosti začíná mezi 4. - 6. rokem. Projevuje se v tendenci utvářet všeobecné rodové pojmy. Dítě začíná chápat, že některé předměty můžeme pojmenovat společným názvem (stromy, hračky, nábytek, zvířata apod.).

Poznávací aktivita se odráží i ve slovní zásobě, v rozvoji řeči. Děti zajímá příčina, ptají se „proč“ („druhé ptací období“). V předškolním věku si osvojí 2000 až 2500 nových výrazů, jeho celkový slovní fond obsahuje v šesti letech 3000 až 4000 slov, což je ve srovnání s tříletým dítětem velký pokrok. Zlepšuje se mluvnická struktura aktivního slovníku (skloňování, časování), řeč se stává převládajícím dorozumívajícím prostředkem.

Ve vzájemném poměru myšlení a řeči se v předškolním věku vyskytují jisté disproporce:

- Řeč zaostává za myšlením, myšlení dosahuje vyšší úrovně, než řeč. To je typické pro začátek předškolního věku, kdy např. dítě dovede úspěšně vykonat nějakou činnost, nedokáže ji však pojmenovat.
- Řeč předbíhá myšlení, počátkem druhé poloviny předškolního věku nastává prudký rozvoj řeči, narůstá řečová aktivita, což souvisí s tvořením pojmů a s narůstající dětskou zkušeností. Dítě si samo vymýšlí slova pro označení neznámých věcí a situací. Vypěstlost myšlení a řeči se odráží v emočních projevech a v sociálním chování.

2.3.2.1. Emoční a sociální vývoj

Zdrojem citových zážitků dítěte je konkrétní činnost. Rozvíjí se smysl pro humor, dítě má radost ze spontánní činnosti. Vztek a zlost jsou méně četné, projevují se např. při neúspěšné činnosti. Kolem čtvrtého roku ještě převládá strach z neznámého prostředí,

z nereálných situací a z cizích lidí, který pomalu ustupuje. Starší předškolák začíná mít obavy z nereálných fantastických bytostí. Rybárová (1998) uvádí, že dítě si už v tomto věku začíná uvědomovat strach ze smrti, z nemoci nebo války.

Z **vyšších citů** se začínají rozvíjet city sociální, intelektuální, estetické a etické. City sociální se vyvíjejí ve dvou směrech, ve vztahu k dospělým (láska k rodičům, sympatie či nesympatie ke známým). Vztahy k dospělým (láska k rodičům, sympatie či nesympatie ke známým). Vztahy k vrstevníkům se mění, narůstá potřeba těchto kontaktů, dítě potřebuje partnera ke hře. Vytváří si citový vztah i k sobě samému tzn. sebecit, který je v předškolním věku motivovaný egocentrismem.

City intelektuální (poznávací) vyvolávají kladné emoce, projevují se radostí z poznávání, z nové činnosti, při získávání nových zkušeností. Estetické city umožňují vnímat krásno, rozvíjejí se při vnímání hudby, pohádky, při výtvarných činnostech, dítě prožívá příjemné citové stavy u něčeho, co považuje za hezké.

V souvislosti s tímto dítě začíná chápat, co je dobré a co špatné, uvědomuje si, co smí a co nesmí, co je správné a co nesprávné, rozvíjí se etické cítění.

Hlavní činností, ve které probíhá proces socializace, je **hra**. V tomto období jsou aktuální volné hry i hry s pravidly. Volné hry si dítě vymyslí samo (pohybové, konstrukční), patří mezi ně i hry námětové (hry „na něco“). Jde v nich v podstatě o reprodukci skutečnosti, upravuje si souvislosti a vztahy dle svých vlastních představ. Repertoár herních námětů se s věkem obohacuje. V námětových hrách vznikají pravidla, tzn., že hra se stává méně individuální (Čížková, 2008).

2.3.3. Osobnost učitele

Osobnostní vlastnosti učitelů jsou pro kvalitní klima velmi důležité. Patří sem ochota komunikovat, a to především s dětmi. Poměrně často se ukazuje určitá rozporuplnost v komunikaci učitelky s dětmi a rodiči. Učitelka jako by ve dvou různě cílených komunikačních rovinách byla vždy jiným člověkem. S dětmi je přirozená, dobře a ochotně komunikující, ale s rodiči působí zamlkle, nejistě. I naprostý opak není výjimkou. S rodiči se baví se zájmem, ale s dětmi je odtažitá, lhostejná.

Schopnost mít rád děti a citově se angažovat, učitel musí děti chválit a uznávat musí mít schopnost ochotu spolupracovat, schopnost pedagogické reflexe (Kotátková, 2008).

3. PRAKTICKÁ ČÁST

Protože se jednotlivé stupně programu etické výchovy v praxi často prolínají a některé se mohou zdát pro uchopení v prostředí mateřské školy poměrně náročné, dovolila jsem si shrnout je pro potřeby využití v naší mateřské škole do následujících pěti bodů. Jednotlivé body pak dále rozepisují a doplňují o činnosti praktikované s našimi dětmi, které mohou pomoci jednotlivé stupně rozvíjet. Rozvíjení jednotlivých složek v čase se řídí původním programem etické výchovy.

- **Povídáme si** (*Komunikace*)
- **Pozorujeme** (*Empatie; Asertivita; Reálné a zobrazené vzory*)
- **Oceňujeme se** (*Důstojnost lidské osoby, úcta k sobě; Pozitivní hodnocení druhých; Vzájemné vyjádření citů*)
- **Tvoříme** (*Tvořivost a iniciativa*)
- **Spolupracujeme** (*Pomoc, přátelství, spolupráce; Komplexní prosociálnost*)

3.1. Povídáme si

U dětí předškolního věku vnímám rozvoj komunikace jakožto stupeň k zvládnutí nejen programu etické výchovy jako naprosto stěžejní. Komunikace je základním předpokladem všech výchovných činností. Rozvoji komunikace u dětí v mateřské škole se věnujeme prakticky každodenně, často i mimo záměrnou pozornost.

Vhodné aktivity:

Xichtíci I.

Charakteristika: cílená aktivita s dětmi

Číslo aktivity: 1

Název aktivity: Xichtíci I.

Téma: neverbální a verbální komunikace, využijeme při jakémkoliv tématu TVP

Cíl pro dítě: uvědomění si, že komunikovat můžeme i neverbálně

Cíl pro učitelku: pozorování úrovně verbální a neverbální komunikace u jednotlivých dětí

Časový rozsah: 5 – 10 minut (podle počtu přítomných dětí)

Zařazení: ranní kruh, případně kdykoliv během dne

Věková skupina: 5 – 6 let

Pomůcky: obrázky smajlíků od usměvavého po mračouna (příloha č. 1), případně didaktické situační obrázky

Popis aktivity/Návod:

Úkolem dětí je slovně popsat náladu, nebo pocity člověka, který se tváří jako konkrétní smajlík .

V další části pak s dětmi dramaticky ztvárňujeme pocity a nálady, které už dobře znají z obrázků. Dramatizace můžeme provádět společně i individuálně. Aktivita se dá využít kdykoliv ve volných chvílích.

Metody práce: slovní – vysvětlování, popisování, dramatické

Formy práce: individuální, skupinové

Vypracovala: Barbora Pánková

3.1.1. Pozorujeme

V první řadě se snažíme, aby se dítě učilo chápat sebe sama, rozumět svým pocitům a touhám, umět ovládat a kontrolovat své jednání a chování. Dále děti učíme vžívat se do pocitů druhých, vnímat jejich reakce a umět na chování druhých adekvátně zareagovat. Pomocí nejrůznějších vzorů, například z literatury nebo vyprávění, můžeme dětem přibližovat žádoucí a nežádoucí vzory chování.

Vhodné aktivity:

Xichtíci II.

Charakteristika: cílená aktivita s dětmi

Číslo aktivity:	2
Název aktivity:	Xichtíci II.
Téma:	neverbální komunikace, uvědomování si sebe sama je možno využít při jakémkoliv TVP
Cíl pro dítě:	uvědomování si svých pocitů a nálad
Cíl pro učitelku:	mapování nálady a rozpoložení ve třídě
Časový rozsah:	5 – 10 minut
Zařazení:	ranní kruh, například v pondělí před zahájením náročnější činnosti kdykoliv, když mám pocit, že se něco děje, někdo má problém
Věková skupina:	4 – 6 let
Pomůcky:	obrázky „smajlíků“ od usměvavého po „mračouna“ (příloha č. 1, obrázek č. 1)

Popis aktivity/Návod:

Děti mají za úkol pozorovat své pocity a na jejich základě na magnetické tabuli přiřadit k obrázku smajlíka svou značku. Podle potřeby je nechám jejich volbu okomentovat (například když se mi něco nezdá, apod., případně se zeptám později individuálně)

Metody práce: slovní – vysvětlování, popisování, praktické

Formy práce: individuální

Vypracovala: Barbora Pánková

Co máme společného a čím se lišíme?**Charakteristika: cílená aktivita s dětmi**

Číslo aktivity:	3
Název aktivity:	Co máme společného a čím se lišíme?
Téma:	pozorování, popis
Cíl pro dítě:	všímání si rozdílů chlapců a děvčat, dětí a starých lidí, jednotlivých ras
Cíl pro učitelku:	sledování rozvoje komunikačních dovedností dětí, pozorování schopnosti všimnout si rozdílů
Časový rozsah:	15 - 25 minut
Zařazení:	dopolední nebo odpolední činnosti
Věková skupina:	4 – 6 let
Pomůcky:	obrázky – dítě/senior, běloši/černoši (příloha č. 2, obrázek č. 2, obrázek č. 3, obrázek č. 4, obrázek č. 5)

Popis aktivity/Návod:

Úkolem dětí je všimnout si rozdílů na jednotlivých obrázcích. Poté společně diskutujeme, proč a jak se navzájem lišíme. Dále můžeme rozvinout komunikaci například, když dětem připadá něco legračního a podobně.

Metody práce: slovní – vysvětlování, popisování, diskuse

Formy práce: povídání a diskuse v kruhu

Vypracovala: Barbora Pánková

3.1.2. Oceňujeme se

Důležitým stupněm programu etické výchovy je bezpochyby schopnost učit se zdravému sebeocenění a následně také pozitivnímu hodnocení druhých. Samotné pozitivní vnímání jednotlivých situací je velmi dobrým předpokladem k pozitivním změnám. Můžeme pomáhat dětem učit se své city identifikovat, vyjadřovat a ovládat.

Vhodné aktivity:

Co se mi povedlo?

Charakteristika: komunikační činnosti

Číslo aktivity:	4
Název aktivity:	Co se mi povedlo?
Téma:	sebeoceňování
Cíl pro dítě:	uvědomit si a umět slovně vyjádřit co se mi podařilo, v čem jsem byl dobrý
Cíl pro učitelku:	pozorování dětí, jejich schopnosti samy sebe ocenit a dokázat to veřejně vyjádřit
Časový rozsah:	10 - 20 minut (podle počtu přítomných dětí)
Zařazení:	v odpoledních činnostech, po skončení delšího projektu nebo práce
Věková skupina:	4 – 6 let
Pomůcky:	
Poznámky:	<p>Této činnosti by měla předcházet určitá rekapitulace (dne, tématu, práce, projektu) tak, aby si děti mohly v hlavě vybavit okamžiky, kdy se jim něco povedlo.</p> <p>Činnost je vhodné zařazovat opakovaně, zdokonalovat se v ní. Z počátku to bude pro děti pravděpodobně velmi nezvyklé, ale velice brzy se jim začne oceňování dařit.</p> <p>V žádném případě děti do činnosti nenutíme, pouze je slovně povzbuzujeme. V případě, že se bojí, nebo stydí vyjádřit veřejně, zeptáme se jich třeba později o samotě, případně se sami snažíme najít něco pozitivního, na co si třeba sami ani nevzpomněli.</p>
Možné obměny:	Časem je možné zařadit oceňování druhého, například po společně odvedené skupinové práci.

Popis aktivity/Návod:

Na závěr společného dne se děti pokusí individuálně, ale v kruhu před ostatními vyjádřit, co se jim samotným dnes povedlo, Učitel se přitom zaměří především na korekci vyjadřování negativních pohledů na sebe sama, svou práci a podobně, jinak dětem do hodnocení nezasahuje.

Příklad sebehodnocení dítěte: „*Dnes se mi konečně samostatně povedlo uvázat mašličku na cvičné botě.*“, *Dnes se mi povedlo se ráno rozloučit s maminkou bez slziček.*“ *Dnes se mi podařilo namalovat krásného draka.*“ ...

Metody práce: slovní – vysvětlování činnosti, individuální – komunikace při aktivitě

Formy práce: individuální, v kruhu

Vypracovala: Barbora Pánková

Místo po mé levé ruce je volné...**Charakteristika: komunikační činnosti**

- Číslo aktivity:** 5
- Název aktivity:** Místo po mé levé ruce je volné...
- Téma:** pozorování, oceňování druhého
- Cíl pro dítě:** všimnout si, co se mi líbí, co mě potěšilo na druhém
- Cíl pro učitelku:** sledování komunikačních dovedností u dětí, pozorování schopnosti dětí jeden druhého ocenit, vyhodnocování činnosti s odstupem času
- Časový rozsah:** 10 - 20 minut (podle počtu přítomných dětí)
- Zařazení:** kdykoli ve volných chvílích
- Věková skupina:** 4 – 6 let
- Pomůcky:**
- Poznámky:** Tuto činnost je vhodné zařazovat opakovaně, děti se mimochodem učí zopakovat jednoduchou větu, rozlišit pravolevou orientaci.
- Při našem hodnocení dětí se snažíme být velmi konkrétní, všimnout si něčeho neobvyklého, a to ocenit. Nabízí se při tom skvělá příležitost ocenit někoho, kdo běžně není středem pozornosti dětí.
- Při aktivitě mohou nastavit pravidla, například, že se pokusíme docílit toho, aby se vystřídal všechny děti.
- Cílem častějšího opakování aktivity, je rozšířit schopnost dětí ocenit na druhém konkrétní pozitivní chování, pomoc a podobně. To se nám zvláště u malých dětí zpočátku pravděpodobně nebude dařit. Děti si budou pravděpodobně hodnotit například oblečení, vzhled a podobně. Důležité je však jejich hodnocení v žádném případě nekritizovat, vždy vyslechnout a vlastním příkladem inspirovat děti také k vyjádření pozitivního hodnocení chování a jednání.
- Možné obměny:** U menších dětí mohou místo opakování celé věty použít například sladkost, nebo drobnou odměnu.

Příklad: „*Chci dát bonbón Kristýnce, protože se od rána na všechny tak hezky směje.*“

Popis aktivity/Návod:

Aktivitu začnu slovy: „*Místo po mé levé ruce je volné a sedne si tam* (libovolné jméno), protože... (doplním vhodným oceněním např. *...si dnes krásně uklidil po svačince, ...pomohl kamarádovi zapnout bundu, poprvé se rozloučila s maminkou bez slziček...*) Dítě se přesadí na volné místo vedle mě. Poté vyzvu dítě, po jehož levici zůstalo volné místo, aby mě v hodnocení následovalo. Hra se takto dále opakuje, děti se oceňují navzájem.

Metody práce: slovní – vysvětlování činnosti, individuální – komunikace při pře

Formy práce: individuální, v kruhu

Vypracovala: známá dětská hra

Drahokamy

Charakteristika: oceňování práce druhého

Číslo aktivity:	6
Název aktivity:	Drahokamy
Téma:	pozorování, oceňování druhého
Cíl pro dítě:	umět ocenit sebe i druhé, zamyslet se nad hodnocením druhých
Cíl pro učitelku:	pozorování dětí při hodnocení ostatních, usměrňování a vedení závěrečné diskuse
Časový rozsah:	5 - 20 minut (podle počtu přítomných dětí)
Zařazení:	po ukončení výtvarné či pracovní činnosti
Věková skupina:	5 – 6 let
Pomůcky:	plastové drahokamy – 1 – 3 ks pro každé dítě
Poznámky:	<p>Při této činnosti je vhodné mít ve třídě dalšího dospělého (např. asistentku), která se věnuje ostatním dětem ve vedlejší místnosti, zatímco každý postupně samostatně hodnotí.</p> <p>Při této hromadné diskusi je potřeba nechat děti projevit svůj názor a ten nehodnotit, jen usměrňovat. Je velmi zajímavé, všimnout si, k jakým závěrům už takto malé děti při diskusi docházejí.</p>

Možné obměny:

Popis aktivity/Návod:

Po ukončení předchozí aktivity, například samostatné výtvarné práce, má každé dítě za úkol ocenit vystavené práce přidělení 0 až 3 drahokamů dle svého uvážení. Před tímto hodnocením nestanovuji žádná zvláštní pravidla. To znamená, že je možné že se dítě ohodnotí například samo sebe, nebo že dá kamínky jen jednomu, protože je to práce jeho kamaráda a podobně. Při hodnocení si všímám reakce dítěte. Ptám se, ale nehodnotím jeho počínání.

Důležitou součástí této aktivity je pak společná reflexe, kdy si s dětmi vystavené a ohodnocené práce prohlédneme a diskutujeme nad nimi. Mohu děti k diskusi podněcovat například tím, že jim sděluji, čeho jsem si během hodnocení všimla.

Příklady otázek:

„Všimla jsem si, že některé děti ohodnotily pouze svůj obrázek, co si o tom myslíte?“

„Všimla jsem si, že některé děti ohodnotily něčí obrázek jen proto, že neměl do té doby ani jeden kamínek, co si o tom myslíte?“ ...a podobně

Metody práce: slovní – vysvětlování, popisování, praktické

Formy práce: individuální, skupinová diskuse

Vypracovala: Barbora Pánková

3.1.3. Tvoříme

V rámci rozvoje tvořivosti se pokoušíme u dětí rozvíjet flexibilní reakce na nejrůznější životní situace a problémy. Učíme děti uplatňovat tvořivé myšlení v mezilidských vztazích.

Vhodné aktivity:

Městečko kamarádů

Charakteristika: komunikační činnosti

Číslo aktivity:	7
Název aktivity:	Městečko kamarádů
Téma:	kreativita, spolupráce
Cíl pro dítě:	spolupracovat, vymýšlet společně ideální řešení, ideální svět, diskutovat
Cíl pro učitelku:	sledování komunikačních dovedností a kreativity u dětí
Časový rozsah:	10 – 40 minut, možno rozdělit na dvě části
Zařazení:	dopolední činnosti, aktivita je vhodná pro pobyt venku
Věková skupina:	4 – 6 let
Pomůcky:	papíry, tužky, lepidla, barevné papíry, provázky, přírodniny dostupné v lese, na louce
Poznámky:	Prezentace dětí v žádném případě nekritizujeme, maximálně je můžeme usměrnit, či se dál vyptávat se zamýšlet se společně nad ideálním řešením. Aktivita je vhodná pro starší školní věk, pro skupinu, která je už zvyklá určité spolupráci.

Možné obměny:

Popis aktivity/Návod:

Děti mají za úkol společně vytvořit městečko kamarádů z nejrůznějších materiálů, které jim dáme k dispozici. (ideálně v přírodě) Upozorníme děti, že je potřeba se společně zamyslet nad pravidly, která budou v městečku platit tak, aby se v něm kamarádům krásně žilo.

Důležitou součástí aktivity je následná prezentace jednotlivých projektů městeček, kdy tvůrci popisují ostatním běžný život v městečku. Při jednotlivých prezentacích kladu dětem nejruznější otázky, na které se průběžně ptám i během samotné tvorby.

Příklady otázek:

Co je důležité, aby se tady cítili všichni dobře proč?

Kdo v městečku rozhoduje?

Kdo tady stanovuje pravidla? ...

Metody práce: slovní – vysvětlování, popisování, prezentace, praktické – vlastní tvorba z přírodnin

Formy práce: skupinové

Vypracovala: Barbora Pánková

8. Co by se stalo kdyby?..

Charakteristika: diskusní aktivita

Číslo aktivity:	8
Název aktivity:	Co by se stalo kdyby?
Téma:	diskuse, zamyšlení nad zadanou otázkou, fantazírování
Cíl pro dítě:	uvědomovat si možnosti rozhodovat se, vymýšlet, fantazírovat, vymýšlet nejrůznější řešení a situace
Cíl pro učitelku:	všímat si reakcí a kreativity dětí
Časový rozsah:	10 - 20 minut
Zařazení:	ranní kruh, kdykoliv během dne
Věková skupina:	5 – 6 let
Pomůcky:	připravené otázky
Poznámky:	Není dobré volit příliš mnoho otázek, spíše se zamýšlet nad jednou a tu pořádně promyslet, fantazírovat, povzbuzovat děti pozitivním hodnocením a upřímným zájmem o jejich možná řešení.

Možné obměny:

Popis aktivity/Návod:

Úkolem dětí, je společně se zamýšlet nad nejrůznějšími otázkami, společně diskutovat a vymýšlet kreativní možnosti řešení situací.

Příklady otázek:	Co udělám, když se ztratím? Proč zdravíme, děkujeme? Co by se stalo, kdyby dnes nepřišla paní učitelka? / paní kuchařka? Co by se stalo, kdyby netekla voda? Co by se stalo, kdyby vypadali všichni lidé stejně?
-------------------------	--

Položím dětem otázku, nechám chvíli na rozmyšlenou a pak společně diskutujeme. Nekritizujeme děti za špatnou odpověď, zamýšlíme se společně nad tím, co kdo řekl. Necháváme dětem dostatečný časový prostor k jeho vyjádření a obhajobě názoru.

Metody práce: slovní – vysvětlování, popisování řešení, dohadování se

Formy práce: individuální, hromadná diskuse

Vypracovala: Barbora Pánková

3.1.4. Spolupracujeme

Rozvíjení spolupráce u dětí předškolního věku je velmi důležité, často však, zvláště u velmi malých dětí, poměrně náročné. Zpravidla až do věku zhruba čtyř let jsou děti spíše individualisty, později se jim postupně daří vytvářet dětská přátelství, skupiny a začínají přirozeně spolupracovat a hrát si pohromadě. V tom jim může být jako učitelé velmi nápomocní. Dále můžeme u dětí rozvíjet povědomí o sociální skupině, ve které žijí, uvědomování si důležitosti rodiny a společnosti ostatních lidí. Odmalička u dětí můžeme rozvíjet dovednosti ve smyslu pomoci, dělení se, dávání a rozvíjení přátelství. Budujeme u dětí pozitivní vztah a porozumění k nejrůznějším etnickým, sociálním skupinám a národnostním menšinám.

Vhodné aktivity:

Kresba jednou tužkou

Charakteristika: cílená aktivita s dětmi

Číslo aktivity:	9
Název aktivity:	Kresba jednou tužkou
Téma:	spolupráce ve dvojici
Cíl pro dítě:	cíleně spolupracovat ve dvojici, umět se domluvit beze slov
Cíl pro učitelku:	sledování spolupráce dětí ve dvojicích a dodržování pravidel
Časový rozsah:	10 – 20 min.
Zařazení:	dopolední činnosti
Věková skupina:	4 – 6 let
Pomůcky:	tužky, papíry

Popis aktivity/Návod:

Komentář: „Vyberte si dnes k sobě kamaráda, se kterým si rádi hrajete, a chtěli byste si s ním vyzkoušet jeden zajímavý pokus. Vyzkoušejte si vzít společně tužku. Teď nastává chvíle pokusu nejprve je ale třeba vypnout si zvuk. Protože při pokusu nesmíte vůbec mluvit, ani jedno slovo. Zkusíme to společně, ťuk na rty a je vypnuto. Já si zvuk nechám pro jistotu zapnutý, abych vám případně mohla poradit. A teď zkuste bez mluvení společně nakreslit jednou tužkou veliké sluníčko. Je možné, že to každá ruka bude chtít trochu jinak, ale uvidím, jak se nakonec domluví. Pusou se domluvit nemůžete, protože máte vypnutý zvuk.“

Samozřejmě, že tak snadné, jako když kreslí každý sám, to nebude, ani výsledky nebudou dokonalé. Na závěr obrázky prohlédneme a necháme dvojice dětí sdělit své

zážitky a pocity jak se jim to dařilo, co zažili, jak se jim spolupracovalo. „*Co znamená ten dlouhatánský paprsek?*“ „*Proč má sluníčko každé oko jiné?*“

Možné obměny: Je zajímavé, mohou-li si příště hru děti vyzkoušet v jiné dvojici. Další stupeň náročnosti nastává, když mají děti nakreslit více věcí v libovolném pořadí. Například slunce, houbu a šišku. Tato varianta již klade větší nároky na spolupráci ve dvojici, protože jeden chce začít třeba houbu, zatímco druhý už kreslí sluníčko.

Poznámky: Během činnosti zažijete spoustu legrace, a vydržet s vypnutým zvukem je často velmi obtížné.

Metody práce: slovní – vysvětlování, praktické, výtvarné – práce ve dvojici

Formy práce: práce ve dvojici

Vypracovala: Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání (Svobodová, 2010)

A co dál?

Charakteristika: výtvarná společná činnost

Číslo aktivity:	10
Název aktivity:	A co dál?
Téma:	kreslíme společně
Cíl pro dítě:	cíleně spolupracovat ve dvojici, umět se domluvit, navazovat na předchozí práci
Cíl pro učitelku:	sledování spolupráce dětí ve dvojicích a jejich kreativity
Časový rozsah:	10 – 30 min.
Zařazení:	dopolední nebo odpolední činnosti
Věková skupina:	5 – 6 let
Pomůcky:	tužky, papíry

Popis aktivity/Návod:

Úkolem dětí je postupně ve dvojici kreslit obrázek na určité téma, kdy každý postupně kreslí jen jednu linii. Začínáme jednoduchými obrázky, děti kreslí například sluníčko. První z dvojice se rozhodne nakreslit kolečko, druhý přidá paprsek, pak se střídají v kreslení paprsků atd.

Možné obměny:

V další obtížnosti je možné při činnosti použít i nejrůznější materiály. (dřívka, provázky a podobně)

Další možností je neomezovat tvorbu tématem a nechat děti střídavě improvizovat.

Je možné určit dětem hru bez mluvení jako v předchozí činnosti.

Poznámky:

Metody práce: slovní – vysvětlování, praktické, výtvarné – práce ve dvojici

Formy práce: práce ve dvojici

Vypracovala: Barbora Pánková

4. ZÁVĚREM

Zásadní rozdíl ve vnímání jednotlivých aktivit v oblasti etické výchovy nejen v mateřské škole vidím především v důležitosti závěrečné reflexe a dostatku časového prostoru.

Další důležitou součástí eticky zaměřených činností je také dobrovolnost zapojení se do aktivit, kterou je potřeba si především ze začátku stále připomínat.

Nezbytnou podmínkou pro transfer složek etické výchovy do pedagogické praxe, je podle mě především osobnost pedagoga, jeho postoj k tématu a bezpochyby jeho určitá vnitřní motivace a touha rozvíjet děti k prosociálnosti.

Svou každodenní práci vedoucí učitelky se snažím tuto touhu a motivaci k aplikaci programu etické výchovy v naší mateřské škole u sebe i svých kolegyně maximálně podporovat a rozvíjet.

5. SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY:

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka, Vladislav DUDÁK a Václav VENTURA. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Unverzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2141-4.

KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.

MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. (eds.) *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-799-X.

NELEŠOVSKÁ, A. *Jak se děti učí hrou*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0815-9.

VÚP, *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, VÚP, 2018. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/45303/>

MATĚJČEK, Zdeněk, Vladislav DUDÁK a Václav VENTURA. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7.

Etický slovník. Bratislava: Pravda, 1978.

ADAMOVIČ, Lenka, Vladislav DUDÁK a Václav VENTURA. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. Vydání druhé. Praha: Fortuna, 1998dotisk. ISBN 80-716-8373-6.

O etické výchově [online]. 2012 [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <http://www.etickeforumcr.cz/eticka-vychova/o-eticke-vychove-podrobneji>

SVOBODOVÁ, Eva. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Dotisk 2. vydání. Praha: Raabe, c2007. Nahlížet - nacházet. ISBN 978-80-86307-39-8.

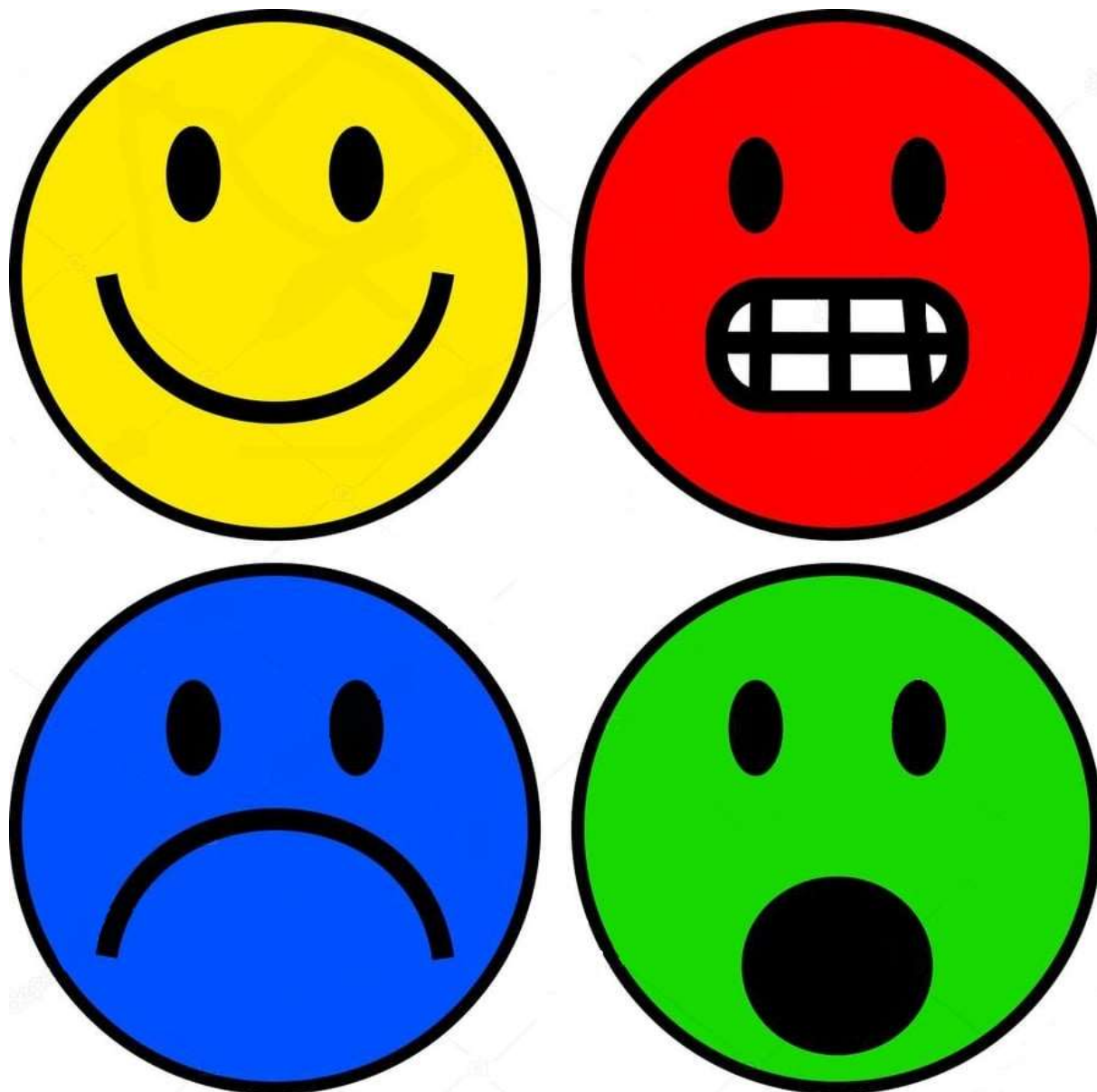
6. OBSAH

1. ÚVOD.....	3
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	5
2.1. DŮLEŽITÉ POJMY Z OBLASTI ETICKÉ VÝCHOVY.....	5
2.1.1. <i>Projekt etické výchovy</i>	6
2.1.2. <i>Program etické výchovy</i>	6
2.1.3. <i>Definice prosociálnosti</i>	9
2.1.4. <i>Aplikační témata etické výchovy</i>	9
2.1.5. <i>Výchovný styl etické výchovy</i>	9
2.1.6. <i>Metody etické výchovy</i>	11
2.1.7. <i>Výchovně-vzdělávací proces etické výchovy</i>	11
2.2. POJMY SOUVISEJÍCÍ S VÝVOJEM PŘEDŠKOLNÍHO DÍTĚTE A PROSTŘEDÍM MATEŘSKÉ ŠKOLY	12
2.2.1. <i>Očekávané kompetence dítěte podle RVP PV</i>	13
2.3. ÚKOLY PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	15
2.3.1. <i>Dítě předškolního věku</i>	15
2.3.2. <i>Vývoj poznávacích procesů dítěte předškolního věku</i>	16
2.3.3. <i>Osobnost učitele</i>	18
3. PRAKTICKÁ ČÁST	19
3.1. POVÍDÁME SI.....	20
3.1.1. <i>Pozorujeme</i>	21
3.1.2. <i>Oceňujeme se</i>	23
3.1.3. <i>Tvoříme</i>	29
3.1.4. <i>Spolupracujeme</i>	32
4. ZÁVĚREM.....	35
5. SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY:	36
6. OBSAH	37
7. PŘÍLOHY:	38
7.1. SMAJLÍCI.....	38
7.2. FOTOGRAFIE	39

7. PŘÍLOHY

7.1. Smajlíci

Obrázek č. 1 - obrázky „smajlíků“ od usměvavého po „mračouna“

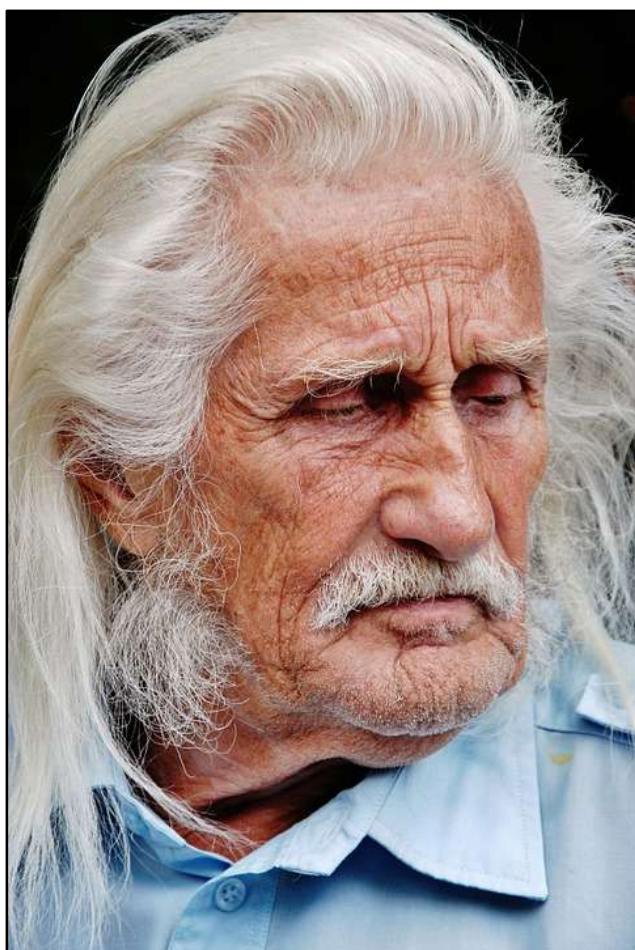

7.2. Fotografie

Obrázek č. 2 - dítě

Obrázek č. 3 - senior

Obrázek č. 4 - běloši

Obrázek č. 5 - černoši

